

LETHRICA

ÅRGANG 4, NR. 10

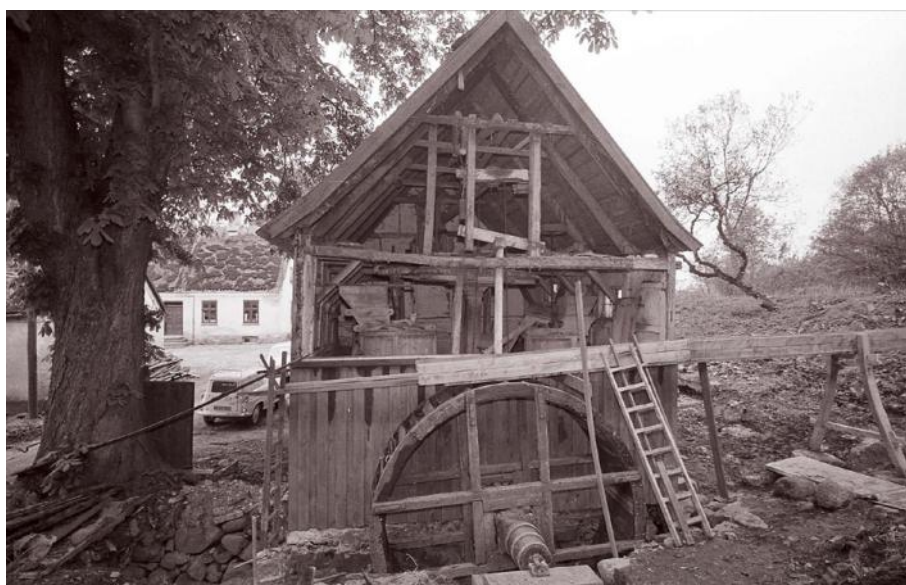
DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE

OKTOBER 2010

Arkivernes situation

Det, der optager sindene mest i dette nummer af Lethrica, er besparelsen på Lejrearkiverne.

Læs lederen, et debatindlæg, indlæg fra Lejre, som det direkte er gået ud over, og fra arkiverne selv.

Tadre Mølle under restaurering i 50'erne

Dette nummer rummer endvidere hele tre anmeldelser, nemlig Viggo Nielsen: Oldtidsagre i Danmark, filmen Vandets kræfter af Mallingfilm efter manuskript af Bent Gottfredsen - og endelig Gershøj Sogn - Husmænd, Bønder, Godsejer af Karl - Johan Rubæk

Glædelig jul og godt nytår til alle vore læsere.

På redaktionens vegne

Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

LEDER:	2
<i>SPARETIDER ER HÅRDE TIDER</i>	
Af BENT GOTTFREDSSEN	
DEBAT:	3
<i>Arkiverne som en del af bibliotekerne</i>	
Af Olav Sejerøe	
HISTORISKE ARTIKLER:	5
<i>Husmændene fusionerer</i>	
Af Karl-Johan Rubæk	
<i>Folkfesten i Lejre 1851</i>	7
Af Jørgen Olsen	
<i>Madsens stene genfundet</i>	10
af Bent Gottfredsen	
<i>Viggo Nielsen: Oldtidsagre i Danmark</i>	11
En anmeldelse af Bent Gottfredsen	
<i>Viggo Nielsen 90 år</i>	13
Af Bent Gottfredsen	
<i>Bayers billeder</i>	15
Af Olav Sejerøe	
<i>Vandets kræfter</i>	16
Af Mallingfilm og Bent Gottfredsen	
<i>Fredninger i Lejre kommune</i>	18
Af Bent Gottfredsen	
NYT FRA DE HISTORISKE FORENINGER	21
<i>Lejre Historiske forening</i>	21
<i>Egshistorisk forening Hvalso</i>	23
<i>Bramsnæs Lokalhist. Forening</i>	26
<i>Nyt fra Lejre Arkiverne</i>	28
DANMARK I DEN STORE VERDEN	31
Kommende arrangementer	32

LEDER

SPARETIDER ER HÅRDE TIDER

Så kom den varslede besparelse på Lejrearkiverne.

Varslet, fordi den skulle have været gennemført allerede fra indeværende år, hvis ikke det var lykkedes arkivlederen og arkivstyregruppens formand at få den udskudt i et år.

Den pålagte besparelse er på 150 000 kr. Arkivernes driftsbudget er på 200 000 kr.

På den baggrund konkluderede arkivstyregruppen, at besparelsen kun kunne foretages på personalet.

Dette tiltrådte Kultur- og Fritidsudvalget.

Herefter var det op til arkivlederen at foretage en reduktion på personalet.

Arkivlederen vurderede, at det mest hensigtsmæssige var at afskedige Tove Kistrup, der arbejdede på arkivet i Lejre.

Dette vakte en bekymring og vrede i Lejre, som kom til udtryk i pressen.

Det førte også til indkaldelse af et ekstraordinært møde i arkivstyregruppen,

som er rådgivende i personale spørgsmål.

I mødet deltog chefen for Kultur og Fritid, som gjorde det klart, at arkivlederen havde opbakning til afskedigelsen i hele det kommunale system, og at man oppefra tog ansvaret for afskedigelsen.

Det blev præciseret, at en ændring af Lejrearkivernes nuværende struktur med placering på tre lokaliteter ikke har været drøftet.

Fremover vil arkivet i Lejre blive betjent af de to øvrige arkivarer.

Fra de historiske foreningers side er vi naturligvis alle meget kede af besparelser på arkivområdet, idet det vil gå ud over åbningstider, publikumsbetjening og registrering.

Omvendt må vi erkende, at ingen undgår besparelser i disse sparetider, og at arkiverne hidtil er sluppet billigt.

Sådan vil det desværre ikke forblive. Allerede næste år skal der tages stilling til

endnu en besparelse. Denne gang på 100 000 kr.

Nogle foreslår en administrativ sammenlægning med bibliotekerne som en mulighed for besparelser.

Sådan er det allerede i dag i flere kommuner. Erfaringerne er blandede.

Hos os i Lejre har besparelserne på bibliotekerne hidtil været større end på arkiverne. Desuden er der ikke nogen styregruppe for bibliotekerne.

Andre taler om en fysisk sammenlægning af arkiverne.

Hertil er at sige, at der ikke på nogen af de tre lokaliteter er plads til alle arkivalierne eller til personalet.

I Hvalsø vil der ved en isolering og indretning af et loftslokale kunne skaffes mere personaleplads, men den investering sammen med etableringen af et nødvendigt fjerndepot til de arkivalier, der sjældnest bruges, vil opæde en sammenlægningsbesparelse i mange år fremover.

Desuden vil en sammenlægning givetvis medføre tab af værdifuld frivillig arbejdskraft.

Angående arkivernes fremtid er det vigtigt, at

der alle tre steder bliver sideordnede åbningstider, og at der er fagligt kvalificeret personale tilstede herunder, samt også uden for åbningstiden i et sådant

omfang, at det vil være muligt for de frivillige medarbejdere at fortsætte deres arbejde.

Bent Gottfredsen

DEBAT

Arkiverne som en del af bibliotekerne.

Lejre Arkiv er blevet amputeret. Der skulle spares. De 15 timer, vi havde i Lejre Lokalhistoriske Arkiv, er blevet skåret væk, så man ubeskåret kunne beholde de mange timer, man havde i Bramsnæs (85 timer).

Omkring Lejre Lokalarkiv har der arbejdet mange engagerede frivillige. Det har ført til tre gode og velbesøgte udstillinger på Lejre Museum. Først var der udstillingen med Martin A Hansen. Nu er der en udstilling med gamle fotos fra Lejre samt udstillingen med Chr. Bayers billeder. Disse udstillinger er kommet i stand takket være de frivillige omkring Lejre

Lokalarkiv. Dette arbejde har kunnet finde sted, fordi Lejre Arkiv trods en meget stram normering var et levende sted med en fagligt kyndig og lokalt velfunderet leder.

Det vil nu være slut. Arkivet vil være en bygning, hvor der en gang om ugen kommer en eller flere kommunalt ansatte fra det velnormerede arkiv i Bramsnæs. Der vil ikke længere være en lokal leder og en kreds af frivillige omkring arkivet. Der vil ikke komme mange mennesker, der er jo næsten altid lukket og ubemandet. Arkivet vil sygne hen, og det vil i en fremtidig spareunde være let at argumentere for nedlæggelse af Lejre Lokalarkiv.

Jeg er helt enig med sogne-

præst Torsten Dam-Jensen, når han i Dagbladet skriver: "Et lokalarkiv uden en fagligt kyndig og lokalt velfunderet leder giver ingen mening."

Lejre kommune havde tre lokale arkiver, hver med sin lokale leder. Omkring hvert arkiv stod en lokal historisk forening og en kreds af frivillige, som lagde et stort arbejde i arkiverne. Det er vigtigt at bevare de tre lokale arkiver med den lokale opbakning.

Hvordan kan det gøres i sparetider?

Det ser ikke ud til at være muligt med den nuværende struktur.

Man bør som i mange andre kommuner lægge arkiverne ind under bibliotekerne.

Lejre amputerede Lokalhistoriske Arkiv

Man kan så bevare de tre lokalarkiver med hver en kyndig og lokalt velfunderet leder.

Det vil også kunne give en besparelse. I øjeblikket er normeringen til de tre arkiver: Bramsnæs 85 timer, Hvalsø 40 timer og Lejre 0 timer, i alt 125 timer pr. uge.

Hvis det erstattes med tre arkiver under bibliotekerne med hver deres leder med for eksempel 30 timer, vil det give 90 timer pr. uge.

Hvalsø lokalarkiv har en ideel placering sammen med biblioteket og tæt ved offentlig transport. Lokalarkivet i Lejre ligger tæt ved biblioteket på

Lejre Station. Lokalarkivet i Bramsnæs ligger i Sæby.

Det vil give en lokal forankring af de tre arkiver i hver deres lokalområde, bakket op af den lokale historiske forening og en kreds af frivillige. Det kan også betyde en besparelse og en fremtidssikring af tre arkiver.

Hvad er alternativet?

Der er varslet besparelser i 2012. Hvis de gennemføres på samme måde og med de samme argumenter som ved amputationen af Lejre Arkiv, vil det være nærliggende at forvente, at man må fyre Bente Trane og amputere Hvalsø Arkiv. Hval-

sø Arkiv vil så fremover blive holdt åbent i 6 timer om ugen af en ansat fra Bramsnæs lokalarkiv. Det mener man er en lige og retfærdig behandling, når det gælder lokalarkivet i Lejre, så det må også være en lige og retfærdig behandling, når det gælder lokalarkivet i Hvalsø.

Hvad ønsker vi af arkiverne i fremtiden? Et arkiv med mange kommunalt ansatte i Bramsnæs, der kan holde åbent en dag ugentligt på hvert lokalarkiv?

Nej. Vi ønsker tre lokale arkiver med hver deres fagligt kyndige og lokalt velfunderede leder. En leder, som kan inspirere en kreds af frivillige omkring arkivet. En stor del af arbejdet på arkiverne kan gøres af frivillige, der arbejder på "deres arkiv". Lejre Arkiv har været dårligt normeret, men trods det er der gjort et stort arbejde af frivillige. Det er synd, hvis arkiverne skal amputeres og det frivillige arbejde stoppes.

Olav Sejerø

HISTORISKE ARTIKLER

HUSMÆNDENE FUSIONERER

af Karl-Johan Rubæk

Som et apropos til den nyudkomne beretning om landbruget i Gershøj, Gershøj Sogn, træk af landbrugets historie, 1660 til 1960, har Bramsnæs Arkiv netop modtaget en samling forhandlingsprotokoller og tre faner fra foreningen Bramsnæs Familiebrug.

Bramsnæs Familiebrug, som før 1990 hed Bramsnæs Husmandsforening, blev pr. 1.6.2010 nedlagt og fusioneret med Dansk Landbrug i Roskilde.

I de 20 år, Bramsnæs Familiebrug eksisterede, blev medlemstallet af jordbrugere halveret, nemlig fra 42 i 1991 til 22 i år. Antallet af medlemmer tilsluttet foreningen, som ikke havde jord i 1991, var 21. I år var der slet ingen.

Fra forløberen, Bramsnæs Husmandsforening arvede Familiebruget bl.a. formanden Poul Jørgensen. Han blev i 1992 afløst af Henning Jørgensen, som igen blev afløst i 1999 af

Palle Pedersen, Skovvejen i Rye. Palle Pedersen var stadig formand i år da foreningen lukkede i Gl. Bramsnæs kommune.

Med hele vejen var næstformand Frede Carlsen fra Ejby. I en periode var han også formand for husmændenes Roskilde-kreds.

Historisk set er det så nu første gang siden 1907, at husmændene i Bramsnæs ikke har deres egen forening. Det år startede Niels Frederiksen i Store Karleby og Christen Jensen i Sæby foreningen Sæby-Hyllinge og omegns Husmandsforening. Den

Kvinder stod som den glade giver af fanen til Sæby-Gershøjs Husmandsforening i 1914.

I toppen på stangen ses årstallet 1907, hvor den første husmandsforening så dagens lys i Bramsnæs.

ene af de tre faner som Bramsnæs Arkiv har modtaget, stammer netop fra den første forening.

Op gennem 1990-erne var der stadig stor aktivitet i Familiebruget. Ligesom husmandsforeningen drev man kursusvirksomhed, markvandring, havevandring, kulturelle og faglige foredrag, samt udflugter og bankospil. Som noget nyt havde man nedsat et miljøudvalg.

I forvejen havde man bevaret husholdningsudvalget. Ulla Carlsen var formand for dette udvalg i hele perioden.

Statshusmandsbrug på Hornsherredsvej fra 1920

På landsplan skiftede Danske Husmandsforeninger navn til Dansk Familielandbrug i 1994. Bladet Husmandshjemmet, som alle medlemmer var tvunget til at holde, skiftede navn til Landbrugsmagasinet. Endvidere gik bladet fra at være ugeblad til kun at komme hver 14. dag.

Ungdomsorganisationen 4H, som betyder Hånd, Hoved, Hjerte og Helbred var allerede fra 1926 et fællesprojekt for Husmands - og Landboforeninger i Danmark. – En amerikansk ide omplantet til danske forhold. Men fra 1960-erne blev 4H-arbejdet ændret fra at være begyndelsen på en landbrugsuddannelse til at være et alment børne- og ungdomsarbejde.

I Bramsnæs kunne man endnu i 1990-erne fremvise medlemstal på over

150. Godt nok var de fleste piger! - som der står i en af protokollerne. Benny Rasmussen var husmændenes repræsentant i 4H gennem årtier.

4H ser ud til at overleve husmændenes organisation i Bramsnæs. I Dansk Oplysningsforbunds nyeste katalog har foreningen en hel side med tilbud. Landbrugets repræsentanter er Gunhild Nielsen og Poul Vindfeldt. Sidste år var der 66 børn og unge i den lokale organisation.

På landsplan er der nu omkring 15.000 fuldtidslandmænd tilbage, hvortil kommer et ukendt antal

familiebrugere og deltidslandmænd. De sidste 10 år har påvirket faget i dramatisk grad. Hvor man i år 2000 havde 36 hektarer i gennemsnit – alle medregnet, så har man nu i 2010 64 hektarer i gennemsnit.

Måske har vi endnu til gode at se enden på den udvikling?

Kilder:

Frede Carlsen, Ejby
Gunhild Nielsen,
Uglestrup

4H, Internet

Dansk Familiebrug, Internet

Forhandlingsprotokoller, 1990-2010

Indtil 1960'erne, hvor landbrugets mekanisering for alvor slog igennem, var også høstarbejde hårdt arbejde.

Efter maleri af Rasmus Christiansen, Tune Landboskole.

FOLKEFESTEN I LEJRE 25. JULI 1851

Af Jørgen Olsen

N. F. S. Grundtvig efter maleri af Constantin Hansen 1847

Før Steen Steensen Blicher i året 1839 begyndte sine historiske folkemøder på Himmelbjerget, havde sådanne møder været et ukendt begreb herhjemme, var vel overhovedet ikke blevet tålt i Frederik den Sjettes Danmark, hvor folkeforsamlinger af større dimensioner blev anset som en trussel mod den enevældige kongemagt og statens sikkerhed.

Det første forsøg, der på Lejreeggen blev gjort for at skabe en folkefest efter Himmelbjergfesternes mønster, fandt sted søndag

den 25. juli 1851 – på etårsdagen for Istedslaget. Det var dog af grunde, der ikke kendes, ikke Herthadalen, man havde valgt som mødeplads, men stedet ved de såkaldte ”Tingsteen” på sognefoged Peter Hansen Guldbergs mark i Kornerup, tæt ved gamle Lejre By. Formand for festkomiteen og sjælen i hele arrangementet var skolelæreren i Glim, S. M. Rørbech, som i det hele udøvede en fortjenstfuld gerning på egnen ved at oplyse og vække befolkningen til forståelse af dens egen betydning, også politisk. Folket havde fået politisk frihed, men vidste i almindelighed ikke, hvad den skulle bruges til. For at råde bod herpå oprettede skolelærer Rørbech samme år en forening med det besværlige, men meget lovende navn ”Folkeforeningen til almenvellets oplivelse i Københavns Amts 5. valgkreds”. Om selve foreningen fik synderlig betyd-

ning, er vel tvivlsomt, den findes, så vidt ses, ikke senere omtalt; men den har muligvis indirekte alligevel gjort sin nytte. I hvert fald hører Lejreeggen til de områder, hvor den interesse, der baner vej for forståelse af samfundsspørgsmål, forholdsvis tidligt blev vakt til live

I indbydelsen til folkefesten på Kornerup mark hedder det: ”Festen er arrangeret på et sted, hvor man efter de derværende minder som også efter flere oldgrandskers udsagn, med al rimelighed formoder i gamle dage har været et tingsted”. Endvidere at ”Roeskilde Sang- og Musikforening vil forskønne festen med sang og musik”, og om aftenen vil der, ”hvis vejret tillader det, blive afbrændt et lille, smukt fyrværkeri”. Adgangen kostede 8 skilling, og eventuelt overskud skulle tilfalde Centralkomiteen for de i Treårskrigen sårede, kvæstede og faldnes efterladte.

Festpladsen åbnedes allerede kl. 11 om formiddagen. Dagen var navnlig om eftermiddagen begünstiget af det skønneste midsommervejr og blev i det hele en stor succes. Kl. 05.30 var der løst over 7.000 adgangsbånd, og om aftenen ansloges deltagernes antal til mellem 8.000 og 9.000. Selveste N. F. S. Grundtvig var dagens hovedtaler.

Det vil utvivlsomt have interesse at se, hvorledes et sådant kæmpemøde – det første i sin art på vor egn – bliver refereret og beskrevet i den samtidige presse. I det eneste lokale presseorgan ”Roeskilde Avis” findes festen kun ganske kort omtalt, men i ”Almuevennen”, Bondevennepartiets officielle organ, holdt og læst af mange landboere, giver en indsender en udførlig beretning om mødets forløb. Efter at have optrykt Ingemanns Holger Danske-sang ”Ved Lejre græsse nu får på vold” indledes referatet pompøst:

”Intet andet sted har en klang i danske øren som det gamle Lejre, vort høj-

bårne kæmpelivs sagnrige vugge”. Videre hedder det: ”Til festplads var valgt ”Slotspladsen”, hvor sagnet vil vide Lejrekongernes borg har stået, omgivet af høje, der i dagens anledning var flagsmykkede og til hvilke de ældste og kæreste navne fra vor tidligste historie knytte sig.” Man priser og anerkender den dygtighed og omhyggelighed, hvormed alle forberedelser er truffet for at modtage og fornøje deltagere og gøre dagen til en virkelig festdag. Der var således indrettet bevertningstelte, dansepladser, karruselbane, et pano-

rama m.m., ”og ligesom festen åbnedes med kanoernes torden, der også ledsagede de mere fremtrædende punkter i højtideligheden, skal den være sluttet med et kønt, lille fyrværkeri.” Man får at vide, at Roskilde By havde sendt adskillige hundrede festdeltagere, og at byen i dagens anledning var iklædt festdragt. Efter denne indledning går man over til det egentlige referat af festen. Omtrent kl. 12 begav man sig med musikken i spidsen i procession fra sognefoged Peter Hansen Guldbergs gård til festpladsen. Den roes-

Tingstenene i Kornerup, Skibssætningen i Gl. Lejre, hvor folkefesten fandt sted. Foto Olav Sejerø

kildske sangforeningsfane, som ligeledes vajede i spidsen af toget, blev båret af en af Istedheltene. Ankomsten til festpladsen indledes dagen med "Vor Gud han er så fast en Borg", sunget af Roskilde Sangforening, hvorefter skolelærer Rørbech holdt en kort velkomst- og indledningstale, før han gav ordet til Grundtvig.

Efter at have takket for indbydelsen og den ære, man derved og ved at gøre ham til dagens første taler viste ham, forsikrede Grundtvig over for forsamlingen, "at han – selv et landsbybarn – langt hellere på denne dag talte til landets jævne bønder end til de fine Københavnere", da han følte sig overbevist om, at man herude meget bedre ville kunne forstå og værdsætte hans jævne, ligefremme tale. Hertil bidrog ligeledes, at man ikke herude som i København "hegler ned på Grundloven, og om vore sejre (på slagmarkerne) mene, at, siden vi dog havde gjort vore fjender den harm at vinde dem, kunne vi nu også gerne vide dem den

føjelighed af lutter forsonlighed at gøre afkald på sejrens frugter," og han tilføjede, at når han helst fejrede Grundloven og Istedslagets mindedag ude på landet, "var der dog intet sted, han så gerne stod som på det minderige Lejre."

Grundtvig gik nu over til en omtale af de berømteste Lejre-Konger, sammenlignede Frode Fredesgod med Kong Frederik den Syvende, hvis kværn havde malet det danske folk en herlig Grundlov, frihed, sejre og fred som Kong Fredesgods kværn i gamle dage malede guld og grønne skove. Og som man den gang i 3 år bar den døde konges jordiske levninger rundt i landet, før man kunne bringe det over sit hjerte at gravsætte ham, således vil vi nu også bære vor unge Kong Fredesgod på vore hænder. Og vi venter ikke, til han er død, men gør det, mens han lever – ikke blot i 3 år, men mere end 3 gange 10 år, så han rigtigt må få glæde af det frihedsbrev, han har skænket os, og erfare, hvor dyre-

bart det er os. Han udtalte håbet om, at "Kongen må have kraft og mod" til at yde sit folk sejrens frugter i samme mål, som vi ved, han har hjerte, kraft og mod til at værne vor grænse, vort folk og vort modersmål – med endnu flere sejre, om det skulle påkræves. Grundtvig sluttede sin tale med et nifoldigt leve for "den unge Kong Fredesgod, som under kanoernes torden hilstes med en næsten uendelig jubel."

Ovenstående er et let revideret uddrag af en længere artikel om Herthadalsmøderne skrevet af J. P. Nordengård, Svogerslev i "Fra Københavns Amt 1941 – 42"

N.F.S. Grundtvig har selv i "Danskeren" 1851, 4. årgang Lørdagen d. 2. august. nr. 31 beskrevet festen og gengivet talen.

Jørgen Olsen

MADSENS STENE "GENFUNDET" - ELLER NÅR FAGFOLK ER UENIGE

Af Bent Gottfredsen

I 1962 publicerede amatørarkæolog Erik Madsen artiklen Primitiv Flintkultur ved Isefjord i Nordisk Årbog for Oldkynighed og Historie.

Her beskriver han en mærkelig primitiv redskabskultur nord for Ejby Havn på baggrund af flere hundrede stykker, som han samlede op mellem de nedstyrtede sten på stranden.

Da der ikke i Danmark var fundet noget lignende, rejste han til Nordtyskland og Sydengland, hvor han sammenlignede med de hidtil kendte sydligste fund fra sidste mellemistid – Eem-tiden.

Her fandt han så stor lighed, at han konkluderede, at han havde fundet neandertalernes redskaber. De havde engang haft en boplads her.

Arkæologerne stillede sig imidlertid meget skeptiske over for Madsens fund. De var jo ikke gjort "in situ", altså direkte i selve lagene fra Eem-tiden.

Dette foranledigede Madsen til at foretage omfattende udgravninger i kystskrænten, hvor han fandt tre tydeligt tildannede redskaber "in situ" sammen med strandskaller, der muliggjorde en datering til Eem-tid.

Til trods herfor fastholdt arkæologerne deres skepsis.

Geologerne derimod troede ham.

Madsen testamenterede hele sit store fundmateriale til Nationalmuseet.

I 1998 foretog geologer fra RUC en ny undersøgelse af Eem-lagene med termoluminescensmålinger *), der daterede dem til 121 000 f. v. t.

Pollenanalyser viste samtidig tilstedeværelsen af planter, der var typiske for denne varme periode.

Da geologerne så forespurgte til Madsens fund på Nationalmuseet, fik de at vide, at de ikke var der, efter en evaluering af materialet i 70'erne, da man ikke anså, at de beviste noget.

Neandertalere i Ejby

Stor var skuffelsen og harmen.

Efter læsning af ovenstående i en artikel af Niels Schrøder i Arkæologi for Alle kom jeg til at tænke på, at Anette Tonn-Petersen på arkivet i Bramsnæs havde talt om "Madsens Stene".

Og ganske rigtigt, de "forsvundne" stene befandt sig da i Sæby.

Forklaringen var, at en beheartet museumsinspektør havde bragt dem dertil.

Således er det gået til, at to flyttekasser med Danmarks ældste flintredskaber nu står i arkivets depot.

Der må være basis for en udstilling – og Madsen fortjener at blive rehabiliteret.

**) Prøverne tages om natten. De viser, hvornår materialet sidst har været udsat for dagslys.*

VIGGO NIELSEN: OLDTIDSAGRE I DANMARK SJÆLLAND, MØN OG LOLLAND-FALSTER

En anmeldelse af Bent Gottfredsen

Lad det være sagt straks. Her er ikke tale om et let-læseligt populærvidenskabeligt arbejde, men tvært imod om et meget stort, gedigent og rent fagvidenskabeligt værk.

Jeg forsøgte mig alligevel, og mødte et væld af oplysninger, der førte mig meget tæt på oldtids- og middelalderbondens hverdag og livsgrundlag.

Her oplevede jeg, at anlæggelsen af markerne med terrassekanter og skelvolde ikke er mindre imponerende end bygningen af højene.

Fra 1950'erne begyndte Viggo Nielsen, først støttet af sin hustru Gudrun og senere af landinspektør Niels-Christian Clemmensen, at beskæftige sig med oldtidsagre i Danmark og oldtidens pløjning.

Dette arbejde fortsatte han livet igennem, også som fredningsdirektør og senere som pensionist, og stadig med bistand fra Clemmensen, som Kultu-

rarvstyrelsen stillede til hans hjælp.

Sværvægterne i Viggo Nielsens opmålingsarbejde er Geelskov nord for København og Næsbyholm Stor-skov.

Her udførte Viggo Nielsen et banebrydende pionerarbejde.

Oldtidsagrene er gerne anlagt som terrasser på skrånende terræn af hensyn til drænet. Til tider går de næsten helt ned til fugtige områder, hvor de så slutter med en tydelig terrassekant.

Måske regnede det mere dengang end nu, og måske faldt regnen voldsommere.

Inden for agerfelterne er der skelvolde, hvor der gerne er henkastet sten.

Viggo Nielsen påviste ved udgravninger, at terrassekanterne, der kan være høje, op til 1½ meter, er direkte opbyggede, mest af græstørv.

Dette har været et enormt arbejde, lige så stort som at

bygge en høj.

I forbindelse med oldtidsagrene findes gerne skålstens, der med få huller antages at markere skel.

Med mange huller er der tale om noget religiøst.

Agrene har naturligvis forekommet over hele landet, men kun hvor de blev opgivet og derfor sprang i skov, kan vi finde dem i dag.

Mange steder kan vi se, at de har fortsat ud over nutidens skovbryn.

Agrene udgør et fossilt – forstenet – landskab, der bringer os i næsten direkte kontakt med fortidens mennesker, mens de levede.

Vi står midt i deres livsgrundlag. Det er en fin pendant til de dødes høje, der ofte ligger i tilknytning til oldtidsagrene.

Mange steder er også oldtidsveje og fægange, hvor igennem de ledte deres kreaturer på græs, bevarede.

Reliefkortene.

Få måneder før bogen skulle udgives, kom den revolutionerende laserfototeknik, der har ført til de nye helt fantastiske reliefkort, hvor man kan se selv meget små kurver i landskabet.

Dette foranledigede Viggo Nielsen til at stoppe bogen, som han havde arbejdet med i årtier, for at få det allernyeste med, og det lykkedes.

Reliefkortene bekræfter de tidligere opmålinger, men de viser også, at der er meget mere end først antaget.

Kortene afslører nye oldtidshøje, hidtil ukendte agersystemer og ikke

mindst nogle ovale anlæg, der antages at være hidtil ukendte forsvarsanlæg, antagelig fra jernalderen.

Selv lave og udjævnede terrassekanter fremtræder tydeligt. Felterne ses meget klart.

Morsomme er de højryggede middelalderagre, fordi de fremtræder som "redeskamme".

Kan agersystemerne bevares?

Umiddelbart må alle disse nye fortidsminder være beskyttede de steder, hvor der gennem fredning er forbud mod terrænændringer.

Andre steder vil en beskyttelse kræve en tinglysning af dem som fortidsminder.

Kulturarvstyrelsen får rigtig travlt i de kommende år!

Under alle omstændigheder er registrering nødvendig for at kunne indarbejde de gamle agersystemer i skovenes driftsplaner, navnlig da de ikke umiddelbart – og slet ikke om sommeren – er synlige for skovenes personale, - og nutidens skovbrug bruger meget store maskiner.

I sidste ende er bevaringen af agersystemerne et politisk spørgsmål.

Formidling

Agrene udgør gennem deres store fortælleverdi et meget stort formidlingsmæssigt potentiale.

De er særdeles velegnede i turistmæssig sammenhæng i forbindelse med guidede ture.

Publikumsinteressen er meget stor, når der fremvises og berettes.

Formidlingen kommer endda ikke i konflikt med andre interesser, da den bedst foregår i den del af året, hvor vegetationen ikke dækker.

En formidling af ager-

Røgerup Øst. Foto Torben Dehn

Røgerup Øst med lagdeling og græstørvsstriber. Foto Torben Dehn

systemerne vil givetvis styrke interessen for deres bevarelse.

I Lejre Kommune forekommer oldtidsagre i be-

tydeligt omfang på godserne Ledreborg, Lindholm og Åstrup samt i de statsejede Bidstrupskove syd for Hvalsø. Enkelte agre findes desuden på Ryegård Gods.

I statsskoven samt - i henhold til fredningskendelsen - på Åstrup Gods kan man selv lede efter dem, men de er rigtig svære at finde for den uøvede. Alle andre steder kræver det tilladelse fra skovenes ejere til færdsel uden for vej og sti.

Viggo Nielsen 90 år

Den 25. januar fyldte den tidligere direktør for Fredningsstyrelsen cand mag og jur Viggo Nielsen 90 år.

I den anledning holdt Roskilde Museum efterfølgende en reception for ham på Lejre Museum.

Her gratulerede Bent Gottfredsen bl. a. på de historiske foreningers vegne med nedenstående tale.

Kære Viggo

På vegne af ikke mindre end seks foreninger vil jeg ønske

dig tillykke med din 90 års dag og samtidig takke dig for din store indsats gennem årene for de emner, der ligger foreningerne på sinde.

Foreningerne er de tre historiske foreninger her i Lejre Kommune, Museumsforeningen, Tadre Møllers Venner og Danmarks Naturfredningsforening.

Selv har jeg kun haft glæden af at kende dig personligt i kort tid, men da du ringede for at spørge, om jeg ville med ud for at se på nogle oldtids-

agre, var du for mig en person, jeg havde haft kendskab til siden engang i 60'erne fra min tid i Danmarks Naturfredningsforenings ledelse.

Der er sagt meget klogt og godt om din indsats for Lejre-egnen. Jeg kan fuldt ud tilslutte mig.

Dog vil jeg have lov at tilføje erhvervelsen af Tadre Mølle.

Du har ydet en bemærkelsesværdig indsats for naturen og kulturen lokalt, regionalt og på landsplan.

I de kredse, hvor jeg har færdedes, beskrives du som stilfærdig, dygtig, myreflit-tig, bredt engageret og visionær.

Du har gjort en indsats i DN's hovedbestyrelse og forretningsudvalg, men det tog rigtig fart, da vi fik et kulturministerium som fik naturbeskyttelsen under sig og dermed også fortidsmin-derne.

Nu skulle der skabes en tidssvarende lovgivning, og der skulle for første gang planlægges seriøst på det grønne område.

I 1962 nedsattes Naturfredningskommissionen. Du blev leder af sekretariatet. Kommissionen fik ni arbejdsgrupper. Du var som den eneste medlem af dem alle ni og var formand for de fire.

I 1967 afgav kommissionen sin betænkning, og den var i sandhed visionær, og at din indflydelse havde været betydelig, var klart for alle.

"De naturgivne ressourcer skal bruges således, at de kan slå til til så mange formål som muligt, både nu og i fremtiden."

Det kunne næsten være fra

Viggo Nielsen. Foto af Ole Malling

Brundtland-rapporten. Vi ved ikke, hvem der har skrevet hvad, men forfatteren Kjeld Hansen tillægger dig denne formulering i sin bog Det tabte Land.

Kommissionen stillede også forslag om oprettelse af naturparker. Dette blev desværre ikke udmøntet i lovgivningen, det skete først i 2004, men de nyoprettede fredningsplanudvalg begyndte alligevel hurtigt at arbejde herfor.

I din tid som den første direktør for Fredningsstyrelsen kom vi hos os ved gennemførelsen af en lang række fredningssager rejst på baggrund af Fredningsplanudvalgets arbejde næsten frem til en naturpark her. I hvert fald fik vi landets største samlede fredede område.

Vi skulle have nået 10 000 ha inklusive de offentligt ejede skove, men så fik vi en strukturreform, og det hele stoppede "kvart i tolv". Jeg deler til fulde din ærgrelse herover.

Til gengæld må vi så glæde os over, at vi i de gennemførte fredninger måske har det allerbedste argument for forhåbentlig engang at få nationalparkstatus.

Foreningerne vil med en god whisky ønske dig tillykke og takke dig endnu en gang.

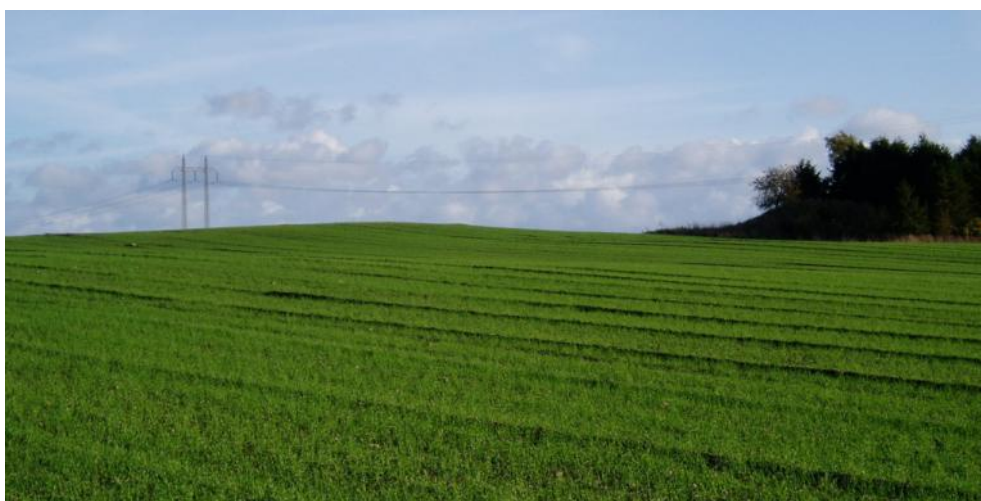
Desværre havde de ingen 90 års whisky i Roskilde. Derfor må du nøjes med en 35 års, som du næppe engang kan snakke med andre om, da den kun er påfyldt i 272 flasker.

BAYERS BILLEDER

Af Olav Sejerøe

Tvethøje 1869

Tvethøje i dag

Bayers billede af Tvethøje

Bayers billede fra 1869 viser de to høje Tvethøje, som ligger mellem Allerslev og Højby. På billedet står der, at det er malet på Allerslev mark med

udsigt mod Højby.

Man kan se, hvad der skete med mange af oldtidens høje. Efter udskiftningen omkring 1800 lå mange af højene midt på en mands mark – de lå i vejen – mange blev overpløjede. Her i 1869 er man godt i

gang med at overpløje og jævne den nordlige af Tvethøjene.

På nutidsbilledet ses den overpløjede Tvethøj som en forhøjning midt i billedet. Den ses nord for den tilbageblevne sydlige Tvethøj, som ligger i træerne til højre i billedet.

Man regner med, at der oprindeligt har været omkring 50.000 bronzealderhøje. I dag er der godt 20.000 fredede bronzealderhøje. Ser man på gamle kort fra før udskiftningen, var der mange steder mere end dobbelt så

mange høje, som der er tilbage i dag.

VANDETS KRÆFTER

Blåbæk Mølle

Gjethuset i Frederiksværk— det gamle kanonstøberi

Krudtværket i Frederiksværk

Hellebæk Hammermølle

Dette er titlen på en film, som får premiere i Hvalsø Bio lørdag den 30. oktober kl. 13 for en skare særligt indbudte gæster.

Efterfølgende vil filmen blive vist i BIO (se programmet) samt kunne købes blandt andet på Tadre Mølle.

Filmen produceres for Marie Hansens Fond med støtte af Real Dania Fonden af Mallingfilm efter manuskript af Bent Gottfredsen.

Marie Hansen var Tadre Mølles sidste private ejer. Hun oprettede fonden, der bærer hendes navn, ved testamentarisk bestemmelse.

Fonden skal støtte fremvisningen af Tadre Mølle og skildringen af dennes og de danske vandmøllers historie.

Fonden håber med filmen at kunne sætte fokus på Tadre Mølle som stedet, hvorfra vandmøllernes historie formidles.

Det er også håbet med filmen at give Tadre Mølle det bedst tænkelige grundlag for at søge den så hårdt tiltrængte fondsstøtte.

Filmen produceres i en dansk, engelsk og tysk version samt i en kortudgave til undervisningsbrug.

Det er hensigten, at filmen, der bliver på ca. 45 – 50 minutters længde, fremover skal kunne køre permanent på Tadre Mølle i åbningstiden som en udvidelse af det, publikum får for billetten.

Fonden vil donere det nødvendige udstyr hertil.

Desuden vil fonden overlade Tadre Mølles Venner 2000 eksemplarer af filmen til salg på møllen og på andre vandmøller og museer.

– SET FRA TADRE MØLLE

Filmen starter og slutter naturligvis på Tadre Mølle, men undervejs skildres vandkraftens historie i Danmark gennem en række eksempler, så vi i bogstaveligste forstand bevæger os fra kornmølle til krudtmølle.

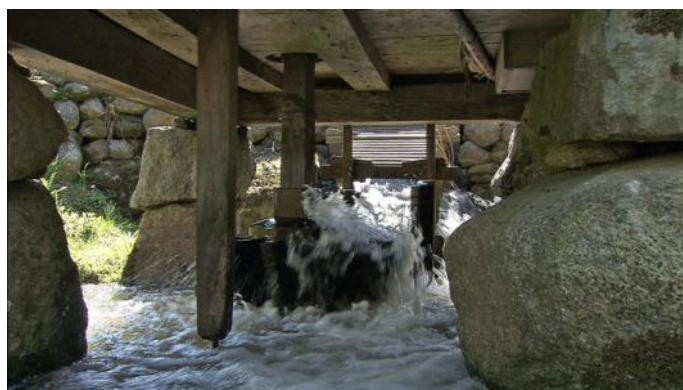
Ligeledes skildres de forskellige mølletyper, i en del tilfælde ved hjælp af animationer for at tydeliggøre dem. Publikum vil møde skvatmøller, overfalds- og underfaldshjul, græsmøller, dalside- og dalsø-møller.

Fra Elverdamsdalen – møllernes dal - bevæger vi os ud i landet. Helt til Bornholm når vi.

Først skal vi dog til det nære som Vintre Møller, Helligrenden og Kattingeværk. Siden går turen til Blåbæk Mølle, Lyngby Mølle og Mølleådal, Hellebæk Hammermølle og Frederiksværk - byen der opstod omkring udnyttelsen af vandkraften til krudtværk og kanonstøberi - med Arresø, som er Danmarks største mølledam.

Filmen lægger stor vægt på at vise alsidigheden i udnyttelsen af vandkraften, først med kornmølle, stampemølle og savmølle, siden som industriens første kraftkilde, og på at placere møllen og mølleren i samfundet gennem tiderne. Hertil benyttes også ældre billeder, kort og malerier.

Tadre Møllens og Marie Hansens egen historie er naturligvis et helt centralt tema, der skildres både med ældre optagelser med Marie Hansen og med optagelser fra alt, hvad der rører sig på Tadre Mølle i dag.

Skvatmøllen på Middelaldercentret Bornholm

Skvatmøllen

Tadre Mølle under restaurering i 50'erne

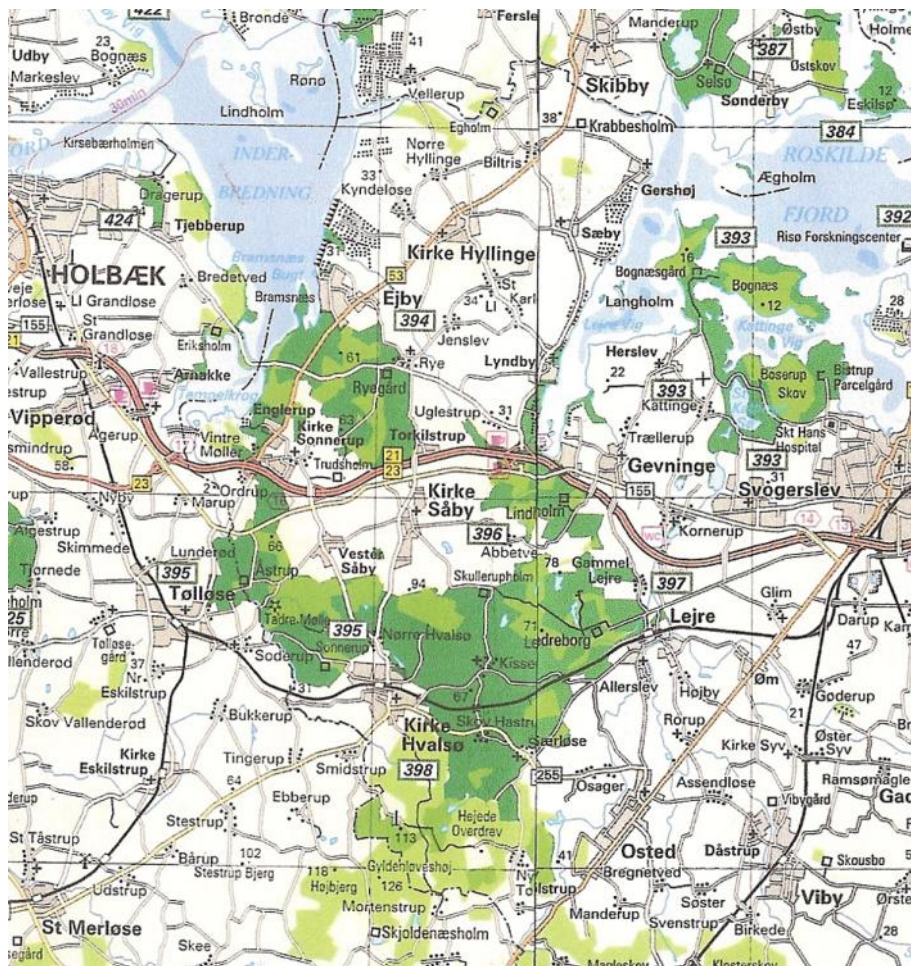
Øvre Vintre Møller tidligt i forrige århundrede

FREDNINGER I LEJRE KOMMUNE

DEN MIDTSJÆLLANDSKE NATURPARK

LIDT FREDNINGSHISTORIE

Af Bent Gottfredsen

Når man ser på et kort over Danmarks fredninger, springer de meget store, sammenhængende landskabsfredninger i Lejre Kommune straks i øjnene. De kræver næsten en forklaring.

I 1962 blev naturfredningen lagt ind under det nyoprettede Kulturministerium, og der nedsattes en Naturfredningskommission. Den afgav sin betænk-

ning i 1967, som dannede baggrund for en stærkt tiltrængt fornyelse af naturfredningsloven i 1969.

Under Kulturministeriet oprettedes en Fredningsstyrelse og i statsligt regi nedsattes Fredningsplanudvalg for de enkelte amter, i Hovedstadsområdet dog for Københavns, Frederiksborgs og Roskilde amter tilsammen.

DN og Friluftsrådet havde

repræsentanter i Fredningsplanudvalget.

Naturfredningskommissionen havde visionære planer om naturparker i Danmark, og Fredningsplanudvalgene begyndte straks at arbejde herfor, navnlig i Hovedstadsområdet.

Desværre kom oprettelsen af naturparker ikke med i loven fra 1969. Det skete først i 2004 med loven om nationalparker.

Det var Fredningsplanudvalgets vision på baggrund af grundige landskabsanalyser gennem etapevise fredninger at skabe en naturpark på Midtsjælland som et grønt, rekreativt supplement til Nordsjællands udflugtsområder i kort afstand fra København.

Lejre skulle være den landskabelige og kulturhistoriske indgang til Sjællands herligheder.

Naturparken planlagdes på ca. 10 000 ha inklusive de offentligt ejede skove. Hertil kom søterritorier.

Centralt i arbejdet stod Viggo Nielsen først som sekretariatschef for Naturfredningskommissionen siden som direktør for Fredningsstyrelsen.

Da arbejdet indledtes, fandtes af større fredninger på egnen kun godset Ryegård.

Fra 1964 og fremover rejstes nu i hastig rækkefølge en række større frednings-sager af Fredningsplanudvalget og i særligt kontroversielle sager af DN, der derudover naturligvis også deltog i nævnsbehandlingen af Fredningsplanudvalgets sager. En enkelt sag rejstes af Roskilde Amt.

Der startedes med arealer syd for Skov-Hastrup og Særløse ind mod det of-fentligt ejede Bidstrup Skovdistrikt. Der fortsattes med Sonnerupgård Gods; Selsø-Lindholm Gods; arealer vest for Torkilstrup; Åstrup Gods; Ledreborg Gods; flere afrundinger og sammenbindinger omkring Ryegårdfredningen ved Ordrup, Englerup, Vintre Møller og Ejby; baglandet til Ejby Havn; Boserup Skov med opland; ejerlave-

Ejby Ådal med Bramsnæs i baggrunden

ne Kisserup og Nørre Hvalsø (heri indgik fredningen af Gundestedgård); Uglestrup Mose og Uglestrup Bjerger; kystskrænterne ved Ejby og Kyndeløse og arealer ved Gammel Lejre, hvor der også blev foretaget flere statslige arealerhvervelser. I 1979 nedlagdes Fredningsplanudvalget. Dets arbejde overtoges formelt af Hovedstadsrådet, der dog ikke fortsatte fredningsarbejdet ud over at optræde som medrekvisit ved Skov og Naturstyrelsens fredningssag for arealerne ved Gammel Lejre.

Det lykkedes DN at redde Fredningsplanudvalgets sidste store landskabsfredning Kisserup -Nørre Hvalsø næsten frelst i land i 1980.

Hermed var det slut med opbygningen af naturparken på Midtsjælland, da den næsten var færdig.

Der resterede en planlagt fredning af Abbetved ejerlaug og Gevninge Overdrev for at sammenbinde og afrunde godsfredningerne Ledreborg, Lindholm og Åstrup samt en fredning af de resterende dele af Elverdamsdalen/Jerndalen "Åsfredningen" for at binde skovene og godserne sammen med Isefjorden.

Fredningerne var generelt status quo fredninger. De hindrede uønsket bebyggelse - navnlig langs kysterne - og sikrede naturværdierne.

Samtidig gav de ofte bedre adgangsforhold.

Skulderupholm—næsten med vand i voldgraven

Desuden fik fredningsmyndighederne indseende med den fremtidige bebyggelse, idet dog nødvendig landbrugsbebyggelse skulle tillades, men der kunne stilles krav til placering, udformning, farver og beplantning.

I fredningskendelserne indgår ofte muligheden for pleje af natur og kulturspor samt naturgenopretning, stiplanlægning, mindre parkeringslommer og rekreative anlæg.

I nogle henseender er fredningsbestemmelserne blevet overhalet af forbedringer i Naturbeskyttelsesloven.

Den statslige interesse i de store landskabsfredninger fremgår klart af, at Statskassen mod sædvane påtog sig 90 % af erstatningerne til lodsejerne.

I dag arbejdes der for en nationalparkstatus for om-

råderne omkring Lejre og Roskilde under navne som "Det kulturhistoriske Landskab" og "Skjoldungelandet".

De store gennemførte fredninger indgår heri som et vægtigt argument.

Nu bliver Lejres fredninger beskrevet.

Jeg har påtaget mig at beskrive fredningerne i Lejre Kommune til

www.fredninger.dk,

hvor de enkelte beskrivelser med links til kendelserne vil kunne læses i løbet af efteråret. Senere kommer artiklerne forhåbentlig til at indgå i en bogudgivelse.

Fredningerne vil blive beskrevet med selvstændige afsnit om landskabet, plantelivet, dyrelivet, kultur og historie, fredningen og dens pleje, turforslag og seværdigheder samt vejbeskrivelse og transport.

I Lejre kommune er der gennem syv årtier gennemført over 50 fredninger ved kendelser efter naturbeskyttelsesloven.

Fredningerne kan være ganske små og måske blot

omfatte et enkelt træ eller et meget beskedent areal, som f. eks. ved kirkeomgivelsesfredningerne, eller de kan være store, samlede landskabsfredninger, som f. eks. Ledreborg Gods på 1800 ha.

I alt er mere end 7500 ha fredet, svarende til 1/3 af kommunens areal. Dette er en af de allerhøjeste fredningsprocenter på landsplan.

Hertil kommer ca. 1000 ha statsejet areal, fortrinsvis skov.

Fredningerne er motive-rede med natur- og kulturhistoriske samt rekreative interesser. Disse er ofte sammenfaldende.

For langt den største del af arealerne er der udbetalt erstatning til lodsejerne for rådighedsindskrænkningerne, men der er også mange frivillige og erstatningsløse fredninger, som f. eks. Kirkeomgivelsesfredningerne, og så store godser som Ryegård og Sonnerupgård.

NYT FRA FORENINGERNE

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, tlf. 46497483,

E-mail: karlfrandsen@dlgmail.dk

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Situationen på Lejre lokalarkiv.

Lejre kommune har besluttet, at der skal spares 150000 kr. på lokalarkivernes budget for 2011.

I styregruppen har vi accepteret, at besparelsen skal findes på lønudgifterne.

Derfor er Tove Kistrup fyret med virkning fra 1. december. Lejre kommune har dog besluttet at fritstille Tove, så hun har forladt jobbet med øjeblikkelig virkning fra 21. juli 2010. Ved at fritstille Tove har man mistet hendes arbejdskraft i 4 måneder og samtidig mistet muligheden for, at Tove kunne sætte en ny medarbejder ind i arbejdet på arkivet og samarbejdet med de frivillige.

Vi i Lejre Historiske Forening står fuldstændig uforstående over for denne beslutning.

For det første, at vi skal bære hele besparelsen på arkivet i Lejre. I forvejen er Lejre ar-

kiv det arkiv, der har den laveste bemanding i kommunen med 15 timer mod over 40 timer i Hvalsø og over 80 timer i Bramsnæs.

Nu er der ingen fast medarbejder tilknyttet arkivet i Lejre.

Derfor frygtede vi, at Lejre arkivet blev lukket, da der ikke var nogen bemanding tilbage. Vi har dog formanden Lena Holm Jensens ord for, at det ikke vil ske.

Fyringen har givet uro hos de frivillige i Lejre, og det bliver svært, at etablere et frugtbart samarbejde med dem igen. De frivillige betyder utrolig meget for arbejdet på arkivet.

Som tingene er indtil videre, bliver arkivet i Lejre serviceret fra Hvalsø eller Bramsnæs i åbningstiden 6 timer om ugen.

På sigt må det være vores opgave at sikre, at vi får en ny fast medarbejder på arkivet med mindst 25 timer

om ugen, samt at få etableret samarbejdet med de frivillige igen.

Det bliver svært, da vi fra Lejre er i mindretal i styregruppen, men det må være indlysende, at den skæve normering er uretfærdig for os.

Et lokalarkiv skal arkivere og stå til rådighed for interesserede borgere. Personalet på et arkiv skal med faglighed støtte og inspirere og vejlede kommunens interesserede borgere. Alle borgere i Lejre kommune bør have samme tilgang og muligheder for hjælp og service, uanset om man bor i Bramsnæs, Hvalsø eller Lejre. Hvert arkiv bør derfor have en faglig kyndig og lokalt velfunderet leder. Derfor forventer vi, at der bliver ansat en ny faglig leder på lokalarkivet i Lejre.

Karl Frandsen

Siden sidst

Den 25. februar havde vi vores generalforsamling med som sædvanlig god tilslutning. Der var genvalg til bestyrelsen, og Vivian Møller blev valgt som ny suppleant til bestyrelsen.

Vi får stadigvæk nye medlemmer, Tak for det. Ligesom de "gamle" medlemmer er flinke til at indbetale kontingent, så vi kan beholde jer som medlemmer. Også Tak for det.

Af arrangementer havde vi en byvandring i Allerslev den 8 juni. Byvandring er altid populære, og vi vil fortsætte med en eller to om året. Her får vi fat i folk, som ikke er medlemmer af foreningen.

Den 12 august havde vi besøg på Åstrup Gods. Det var et forfærdeligt regnevejr, så vi kom ikke i parken, men fik en meget interessant rundvisning i hovedbygningen af stiftsforvalteren.

Vi har også været medvirkende ved en del

Stendysse ved Ejby

guidedede vandringer i og omkring Gl. Lejre i samarbejde med museet. Også her er der god tilslutning. Sommetider lidt for store hold.

Og så sluttede vi sommerens arrangementer med vores årlige udflugt, der i år gik til Skåne. Bussen var fuld, og vejret var godt. God stemning og glade mennesker.

Kommende arrangementer

Den 22. oktober klokken 19.30

kommer Niels-Christian Clemmensen til Felix og vil vise os den nye teknik, som gør os i stand til at se de mindste forskydninger i terrænet for derved at

opdage hidtil ukendte fortidsminder.

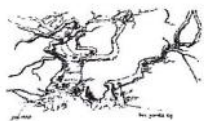
Den 18 november klokken 19.00 i Felix.

Klaus Ebbesen vil komme og fortælle om stenalderfolkets levevis og deres efterladenskaber i form af værktøj, økser, stendysser og jættestuer.

Klaus Ebbesen har netop fået godkendt en afhandling om **Stridsøksetiden** (som er en periode i stenalderen), så han nu kan kalde sig dr. phil.

Generalforsamling

Vores ordinære generalforsamling bliver torsdag den 28. februar 2011 på Felix. Der kommer særskilt indkaldelse til medlemmerne, men notér allerede nu tidspunktet.

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, tlf. 46492663, E.mail: vs.gl.smedje@privat.dk

Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

Afholdte arrange- menter

Valborgaften

Den traditionsrige Valborgaften på Tadre Mølle måtte desværre aflyses i år på grund af uafsluttede byggearbejder på stedet, der bl. a. medførte oplag af materialer i et sådant omfang, at en enig bestyrelse ikke fandt det muligt at gennemføre aftenens planlagte aktiviteter.

Se på landbrug – gå i skoven

De tre historiske foreningers og Skov og Naturstyrelsens fællesarrangement fredag den 23. april i Bistrupskovene: Gå i skoven - se på landbrug, blev en stor succes.

Der samledes over 40 personer til det.

Landinspektør Niels-Christian Clemmensen fra Kulturarvstyrelsen viste sig som en dybt engageret og meget smittende formidler.

Indledningsvis fortalte

"Clemme" om de nye laser-kort, der blev optaget fra fly, og om, hvordan de med centimeters nøjagtighed uden hensyn til vegetationen kunne vise jordoverfladen.

Vi så også eksempler herpå. Det var ganske forbløffende. Selv de mindste detaljer, der næsten ikke var til at erkende på jorden, trådte helt klart frem.

Dernæst præsenterede Bent Gottfredsen Viggo Nielsens bog "Oldtidsagre i Danmark", bind 3, Sjælland, Lolland, Falster og Møn, og anbefalede den meget.

Lokalt er registreret oldtidsagre under Ryegård, Ledreborg, Lindholm og i Bistrupskovene.

Undervejs ind i skoven registreredes en ny oldtidshøj!

Ved Alabasthøj viste Clemme os højryggede agre fra middelalderen. De er fremkommet som et resultat af pløjningen.

Kortene viste i øvrigt, at hele området var dækket af dem. Her ligner de en redekam.

Det kræver et trænet øje at

se dem fra jorden, da de er ca. fem meter brede og højdeforskellene kun er på omkring en halv meter.

Hele denne store del af skoven har været opdyrket i middelalderen. Måske har det været landsbyen Kvandrups agre.

I samme område fandtes bronzealderagre, opbygget som brede terrasser med op til 1½ meter høje skrænter, bygget af græstørv af hensyn til drænet.

Jordarbejderne hertil har været enorme - større end til højene.

Agerinddelingen blev markeret med skålstene med tre gruber, der dog var så medtagne af tidens tand, at de bedst kunne føles.

Nær Kvandruphuset så vi i skoven og på marken (her tydeligst på kortet) en gammel fægang, hvor igennem man har ledt kvæget på græs i overdrevet.

Her var også gamle fiske-damme, mølledamme og veje.

En høj knold med stejle sider omgivet af vådområder viste sig at være dagens sensation. Den har længe været kendt af lokale folk, der har undret sig og haft mange gætterier.

Den viste sig at være en befæstning fra jernalderen, hvor siderne var gravet ekstra stejle til det sidste forsvar. Den er en regulær borg, som vi kender dem fra Østersøens øer.

Efterfølgende i middelalderen tyder meget på, at der har ligget en mølle på den, således at Kvandrup - af Kværndrup - har haft både vind- og vandmølle.

Kommende arrangementer

Se på landbrug – gå i skoven 2

Fredag den 22. oktober kl. 19.30 på Det Gamle Mejeri, Felix i Lejre

Landinspektør Niels-Christian Clemmensen fra Kulturarvstyrelsen vil fortælle mere indgående om registreringen af fortidsminderne i skovene ved hjælp af laserfotografering

fra luften kombineret med GPS- målinger.

Herved skabes Den digitale Højdemodel – Reliefkortet, der med uhyre stor nøjagtighed og uden hensyn til vegetationen viser det underliggende landskab med en fantastisk detailrigdom.

Clemmensen vil medbringe de nyeste reliefkort fra vor egn og ikke mindst forklare, hvad de viser, f. eks. af oldtidshøje, -agre og -veje samt middelalderens højryggede agre, der på kortene nærmest ligner ”reddekamme”.

Tolkningen af kortene kræver stor indsigt og erfaring, således at man ikke lader sig lede på vildspor af nyere anlæg.

Hos os har vi meget spæn-

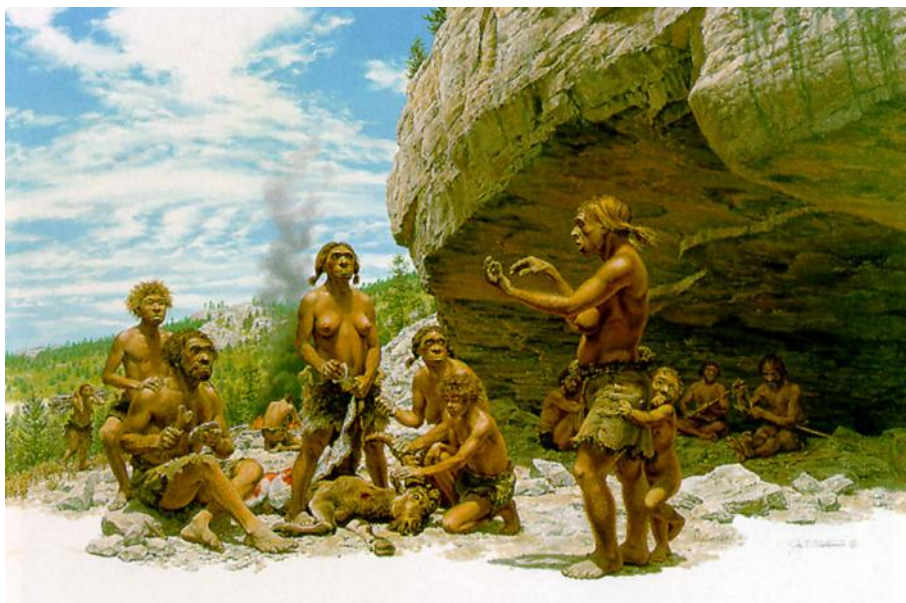
dende områder på godserne Ledreborg, Lindholm og Åstrup samt i statsskoven syd for Hvalsø.

Arrangør: De historiske foreninger i Lejre Kommune og Skov- og Naturstyrelsen

Foredrag Neandertalerne i Ejby, Kornerups vegetationshistorie gennem 9.000 år

- og meget mere.

Lis Højlund Pedersen, der arbejder med pollenanalyser på Roskilde Universitet, vil fortælle og vise, hvorledes man ved hjælp af pollen fra træer og planter kan sige, hvilke træer og planter der har vokset for mange tusinde år siden.

Neandertal -familia

Hun har bl.a. arbejdet med pollenprøver fra skråningen ved Ejby havn og kan fortælle, hvilke træer og planter der voksede i Eemtiden, den sidste varme tid før den sidste Istid, hvor Neandertalerne beviseligt levede på skrænterne ved Ejby.

Hun kan også fortælle, hvorledes området ved Kornerup Sø har ændret sig fra skovlandskab til åbent land fra søens opståen for ca. 9.000 år siden til i dag.

Derudover vil hun fortælle om de mange spændende arkæologiske opgaver hun har haft igennem mere end 25 år.

Blandt andet har hun været med til at finde ud af, hvad Grauballemandens sidste måltid har bestået af.

Vi håber at kunne fremvise et udvalg af Madsens stene - Danmarks ældste flintredskaber.

I pausen kan købes kaffe og kage.

Sted: Gundestedgård, Gundestedvej 40, 4330 Hvalsø.

Tid: Mandag den 8. november kl. 19.30

Tveje-Merløse kirke

Pris: Gratis for medlemmer af de historiske foreninger i Lejre kommune. Gæster 30 kr.

Tveje Merløse kirke

Hvordan så Hyllinge og Såby kirker oprindeligt ud?

Vil du vide det, så tag med på besøg i deres forbillede i Tveje Merløse – kaldet katedralen blandt frådskenskirker.

Denne storslåede herremandskirke, der tilskrives den magtfulde sjællandske Hvideslægt, er fra omkring 1090.

Tveje Merløse anses for en af Nordeuropas vigtigste kirkebygninger, fordi den har bevaret en stor del af sin autenticitet med tvillingetårne, murværk i rå kampe- og frådsten og herskabsgalleri.

Hertil kommer nogle af Sjællands ældste kalkmalerier.

Vi bliver vist rundt af Kar-

sten Schølling.

Efterfølgende har vi fået lov til at nyde vor medbragte eftermiddagskaffe i Den gamle Skole lige ved siden af kirken.

Sted: Ved kirken.

Tid: Søndag de 14. november kl. 13.30.

Pris: Gratis for medlemmer af de historiske foreninger i Lejre Kommune. Gæster 30 kr.

Har du transportproblemer, er du velkommen at kontakte et af bestyrelsesmedlemmerne. Så skal vi gøre vort bedste for at løse det.

Årets Pris 2010

Foreningen kan uddele en Årets Pris for en ganske særlig indsats for bygningskulturen eller for lokalhistorien.

Beslutningen træffes af bestyrelsen, men denne modtager meget gerne forslag hertil skriftligt eller mundtligt fra medlemmerne.

Prisen uddeles i givet fald i 2011.

NB: På generalforsamlingen modtages kun skriftlige forslag.

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Vagn Reimann, E-mail: biva.reimann@mail.dk

<http://www.bramснаeslokalhistorie.dk>

Afholdte arrangementer

Bramsnæs Lokalhistoriske Forening havde den 15. september inviteret Marion Thøgersen til at holde et foredrag på Kirke Hyllinge Bibliotek om "Kartoffeltyskere".

Marion Thøgersen er 8. generation af de indvandrere, som omkring 1759-1764 ankom til de uopdyrkede hedearealer, Alheden, i Danmark.

Det var Kong Frederik den Femte, som opfordrede tyskere til at komme og opdyrke hedearealerne, idet det ikke var muligt at formå danskerne til det.

Mange tyskere modtog opfordringen, mest på grund af fattigdom og religionsstridigheder.

På Alheden bosatte tyskerne sig i to små landsbyer, Grønhøj og Haurdal, hvor der i hver by blev bygget 30 gårde til kolonisterne. De tyske indvandrere var imidlertid ikke alle ager-

brugere, og mange forsøg på opdyrkning af heden mislykkedes, men endelig fik de held til at dyrke kartofler. Kartofflen var på det tidspunkt ikke en kendt spise i Midtjylland.

Den kendsgerning, at de lærte danskerne at spise kartofler, gav dem hurtigt tilnavnet "kartoffeltyskere"

Øgenavnet, som de danske bønder gav de fremmede, hang ved gennem mange generationer, men for tusindvis af efterkommere landet over er det at være "kartoffeltysker" i dag en hædersbetegnelse.

Kommende arrangementer

Husmændenes liv og historie

Videofilm og oplæg ved Karl- Johan Rubæk og Mogens Rimm.

Onsdag den 24. november kl. 19.30 på Kirke Hyllinge bibliotek.

Generalforsamling

I Ejby forsamlingshus.

Onsdag den 9. februar 2011 kl. 19.30.

Nærmere angående arrangementet vil tilgå senere.

Bemærk, at alle medlemmer fra de tre historiske foreninger som sædvanlig er velkomne til at deltage i samtlige arrangementer på nær generalforsamlingen.

Announce

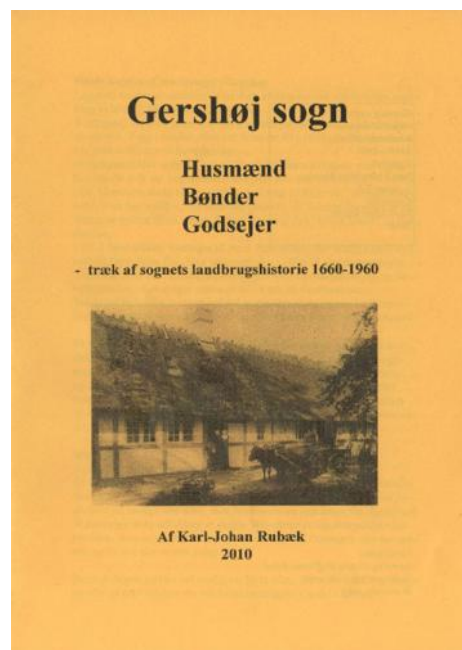
Gershøj Sogn var gennem århundreder et område, som levede af landbrug. Stort set alle var involveret.

I dag er sognets jord stadig udlagt til dyrkning. Men næsten ingen er beskæftiget ved faget.

Kun én jordejer står for 95% af agerdyrkningen: Godset Krabbesholm.

Læs den utrolige beretning om landbruget i et lille sogn i perioden 1660 – 1960.

Beretningen, der fylder 48 sider, kan erhverves på

Bramsnæs Arkiv,
Tingstedet 6, Sæby,
4070 Kirke Hyllinge,
Telefon 4640 4506

Udgivet med støtte fra
Bramsnæs Lokalhistoriske
Forening. Pris kr. 30,- +
evt. forsendelse

Anmeldelse

Et skrift om Gershøj Sogn
– Husmænd, Bønder,
Godsejer – træk af sognets
landbrugshistorie 1660 –
1960.

Forfattet af Karl-Johan Ru-
bæk

Skriftet indeholder bl.a. en
beskrivelse af den dramati-
ske tid lige efter svenske-
krigene i 1660, hvor der i
Gershøj Sogn forsvandt en
hel landsby med seks går-
de, og en ny hovedgård,
Krabbesholm, så dagens

lys. Samtidig fik resterende bønder og husmænd i Gershøj By ny fæsteejer, nemlig Københavns Universitet.

Således lyder Bramsnæs Lokalhistoriske Forenings beskrivelse af projektet, hvor også skriftet kan købes på arkivet. Men det er mere end det! Ikke mindre end et stykke velskrevet Danmarks – historie i miniformat, omhandlende et sogn i fremdrift med to skridt frem og kun et tilbage – indtil ”sejren” i 1950 – 1960, hvor husmands – bevægelsen toppede i antal ”brug” og med Niels Frederiksen, Karleby, som en fortrinlig direktør for Statens Jordlovsudvalg 1919 – 1947. I 2010 skriver vi ”ak, hvor forandret”.

Nikolai Abraham Holten, 1775 – 1850, statsgældsdirektør og på et tidspunkt Danmarks rigeste mand, overtog Krabbesholm i 1810, og med ham ”fik husmænd og bønder en hæderlig og omsorgsfuld godsejer mange år fremover”. Han sikrede sig stabile husmænd (arbejdskraft) ved at lade dem rå-

de over et jordstykke selv for ligesom ”fæsterne” at kunne lægge arbejdsdage på godset hver uge, men ikke hver dag. Bemærk ”N.A.H – busten”, der står næsten foran arkivet i Sæby!

Et specielt indspark i fortællingen handler om den forsvundne landsby Vinde-rup (nævnt i Jordebogen som Windættorp i 1310) beliggende mellem Gershøj og Krabbesholm. Hvor vidt det var pest eller brand eller svenskerne eller alle tre dele, der lagde landsbyen øde, er vel ikke helt afklaret, men de 6 gårdes jorder bliver allerede i 1674 lagt til Krabbesholm – kun gadekæret er tilbage nu.

Mange ”historiske ord” bliver forklaret i skriftet! Den bedste er næsten den om Stænderne, der bestod af 3 grupper: Dem, der slås – ridderne, Dem, der beder – kirker og klostre og endelig Dem, der arbejder. Tak for ”arbejdet” Karl Johan.

Jørgen Olsen

NYT FRA LEJRE ARKIVERNE

Bramsnæs Hvalsø Lejre

Hjemmeside: www.lejre.dk/arkiver

Studiedage og netadgang

Ovennævnte bliver noget af det nye, vi introducerer på Lejrearkiverne i efteråret 2010. Mens Lethrica er under redaktion, falder de sidste brikker på plads i Lejrearkivernes efterårstilbud og arbejdsopgaver, men lidt kan jeg da løfte sløret for.

Sidste års budgetforhandlinger medførte en varslet besparelse på 150.000 kr årligt, der dog blev udsat til ikrafttræden pr. 1. januar 2011. Da besparelsen svarer til mere end 3/4 af arkivernes driftsbudget, var der ingen vej udenom - besparelsen kunne kun hentes ved beskæring i lønkontoen, og det var der politisk opbakning for.

Det har betydet, at vi her i sommer desværre har måttet sige farvel til arkivar Tove Kistrup, der havde tjentestet i filialen, der har den gamle Lejre Kommune som ansvarsområde. Det er både trist og ærgerligt at skulle

undvære Tove, der har lagt et stort engagement i arkivarbejdet igennem 4½ år.

Men Lejrearkiverne har stadig tre filialer, og det skulle vi gerne blive ved med at have. Personalet gør sit, men de frivilliges indsats bliver der nu endnu større fokus på. Jo større lokal opbakning, jo stærkere arkiv.

Derfor er vi sammen med de frivillige i gang med at lægge en plan for den fremtidige betjening af brugere i de tre filialer, samt en prioritering af Lejre Arkivernes opgaver m.h.t. registrering og digitalisering. Vi stiler mod en løsning, der gør det muligt for de to kulturhistorikere at give faglig betjening i rullende skift på de tre filialer. En model kan være:

En ugentlig åbningsdag hvert sted for brugere med allehånde spørgsmål, der kommer uden forudgående aftale.

En studiedag hver anden uge hvert sted for brugere, der arbejder selvstændigt med egne projekter, og som kommer efter forudgående aftale.

Vi har set en forandring i brugen af arkiverne i de senere år. Vi får stadig flere forespørgsler pr. mail og telefon og disse besvares løbende, uafhængigt af åbningsdage. Besøgende, der kommer i åbningstiden, er stærkt varierende i antal, og forespørgslerne kan gå i alle retninger. Her er det en stor fordel, når frivillige med stærke lokale rødder er på job, og der kommer ofte lige så mange oplysninger ind som ud af arkivet.

Antallet af slægtsforskere bliver ikke mindre, men de søger deres oplysninger via internettet, bl.a. på Arkivalier-Online. Vore besøgende slægtsforskere er ofte nået længere i deres stu-

dier og efterspørger en anden form for betjening end hidtil.

Vi oplever også, at stadig flere går i gang med gedigen amatør-forskning i lokale emner, forskning der udmøntes i småskrifter, der med digital teknik bliver stadigt billigere at masseproducere.

Med studiedage, hvor brugerne kan få hentet arkivalier frem til selvstudium, men også få en faglig debat om mål og midler, vil være et nyt - og skemalagt - tilbud fra Lejrearkiverne.

Arkivernes samlinger af fotos er stærkt efterspurgt i ovennævnte sammenhænge, og det gælder også i de forespørgsler, vi oftest ser:

Børn legede stadig "land" eller "jeg melder krig mod" på villa-vejene i 2010

"Hvad er det for et hus, jeg bor i - er der en historie, nogle personer jeg kan få oplysning om?"

Vi er blevet stillet i udsigt, at vi inden årsskiftet kan linke fra arkivernes hjemmeside

www.lejre.dk/arkiv

og til vore egne ARKIBAS - databaser. Dette vil betyde, at brugere hjemme via tastatur og skærm kan søge i det, vi har registreret på Lejrearkiverne.

Med dette i udsigt vil vi koncentrere os om at få digitaliseret og registreret så meget som muligt. Da vi også lever i en tid, der i høj grad både oplever og tænker i billeder, bliver det filialernes mange fotos, der får førsteprioritet. Også her har vi en opgave til frivillige, hvor både lokal-kendskab, men også iagttagelses- og skriveevner virkelig kan komme til udfoldelse - til glæde for mange mennesker.

Hvad kostede et kålhoved i 2010- og hvad var der tilbud på?

Fjordene frøs til så langt øjet rakte - vil man i fremtiden sige, at 2010 var starten på isvintrene?

I fortsættelse heraf kan jeg oplyse, at projektet med fotodokumentation af Lejre Kommune fortsættes året ud.

Når vi samlet ser på arkivernes fotosamlinger, så springer det i øjnene, hvor godt perioden 1900-1920 blev dokumenteret, når det gjaldt huse, gader, kirker, skoler osv. Det skete både, fordi man nu havde det nye medie, og fordi man dermed kunne tilfredsstille samtidens glæde ved postkort.

Vi har ikke nær så mange fotos af de samme motiver fra fx 1950-erne, men nu går vi i fodsporene af de første fotografer. Vi sørger for en gennemfotografe-

ring af Lejre Kommune, således at man om 100 år kan se, hvordan denne lille plet på landkortet så ud i 2010. Der er fotograferet frosne fjorde, landsbyers huse, li-

En landsbygade, men hvor?

GPS-koordinaterne i det digitale foto viser, at det er Skov Hustrup. Alle fotos i projektet kan på den måde stedsbestemmes præcist.

vet, der leves imellem husene, butikkernes tilbud, huse, der står foran ombygning eller nedrivning, virksomheder osv. Vi skal også have optaget levende billeder af produktionsvirksomheder, handel og meget mere.

Hvis nogen af læserne har ideer, eller kunne tænke sig at deltage i dokumentationen, så kom og vær med!

3. september 2010

Anette Tonn-Petersen
Arkivleder

DANMARK I DEN STORE VERDEN

VIKINGENAVNE PÅ VANDRING.

Af Bent Gottfredsen

På rejse i Normandiet møder man ofte stednavne, der, selv om de er stavet på fransk, virker sært ufranske og umiddelbart aldeles uforståelige.

Interessant nok viser dette sig også at gælde for fransk-mændene.

Ved nærmere eftersyn stammer disse stednavne fra de danske vikinger, der fra 830 først hærgede og senere bosatte sig i området.

Værst gik det for sig i 845, da Regnar Lodbrog indtog Paris med en flåde på 120 skibe.

I 911 gav frankerkongen Karl den Enfoldige op. Han tilbød vikingehøvdingen Rolf at blive frankisk jarl mod til gengæld at forsvare landet mod andre vikinger. Rolf sagde ja og blev til Rollo. Således opstod Normandiet.

Lad os se på nogle navne.

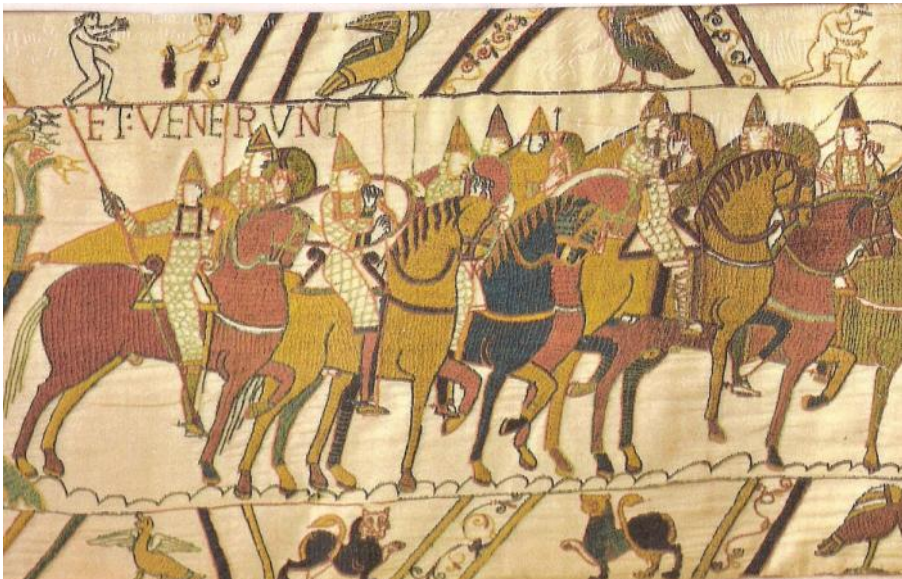
Først er par af de svære: Yvetot er Ivars Toft, Auppegard er Æblegården, og Carquebut er Kirkeby.

Andre er lettere: Houlbec er Holbæk, Clarbek er Klarebæk, Heuland er Højland, og Danestal er Danernes Stald.

Undervejs blev det en hel sport at gætte på de oprindelige navne.

Telefonbøgerne vrimer også med rigtig mange nordiske navne i lettere forklædning: Torsten blev til Toutain, Njal til Neel og Tofttegård til Tougard.

Og ved nærmere eftersyn, er normannerne ikke bare lidt højere og lidt lysere end de øvrige fransk-mænd?

- og siden erobrede de England. Detalje fra Bayeux-tæppet

LETHRICA

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre.

Lethrica betyder ”Noget om Lejre”, og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad af samme navn og Nyt fra Egns historisk Forening i Hvalsø.

Bladet udgives af Lejre Historiske Forening, Egns historisk Forening i Hvalsø og Bramsnæs Lokalhistoriske Forening, ligesom arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af foreningerne i Lejre, Hvalsø og Bramsnæs samt lokalarkiverne. Ved **manglende levering** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen, tlf.
46480725,

mail: annilejre@email.dk

EHF: Ole Theill Knudsen, tlf.
46408253, mail

ole@gundested-camping.dk

BLF: Vagn Reimann mail:
biva.reimann@mail.dk

Redaktionsudvalg:

Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Anne Jægerskou, Hanne Manscher, Vagn Reimann og Mogens Rimm.

Redaktion og layout:

Thyra Johannesen. Mail:
thsj@mail.tele.dk

Oversigt over kommende arrangementer

Mandag 18. -søndag 24. oktober kl. 11-16 på Tadre Mølle:
Aktivitetsdag med gamle danske håndværk

Fredag den 22. oktober kl. 19.30 på Felix:
Laserregistrering af fortidsminder (Clemme)

Til 31. oktober på Lejre Museum:
Historiske motiver, Bayer udstilling

18. –22. oktober kl. 11 –15 på Lejre Museum
Arkæologisk værksted

18 - 24. oktober kl. 11 - 16 på Tadre Mølle
Gamle danske håndværk

Mandag den 8. november kl. 19.30 på Gundestedgård:
Neandertalerne i Ejby

Søndag den 14. november kl. 13.30:
Tveje-Merløse kirke

Søndag den 14. november kl. 13-15 på Lejre Museum
Kram kamelen –fortidens skriftkultur

Torsdag den 18. november kl. 19.00 på Felix:
Stenalderfolkets levevis

Onsdag den 24. november kl. 19.30 på Kirke Hyllinge bibliotek: Videofilm og foredrag om husmandsfamiliernes liv

Søndag den 5. december kl. 10– 16 på Tadre Mølle:
Julemarked

Onsdag den 9. februar kl. 19.30 i Ejby forsamlingshus:
Ordinær generalforsamling i Bramsnæs lokalhistoriske forening

Tirsdag den 22. februar kl. 19.30 på Gundestedgård:
Ordinær generalforsamling i Lokalhistorisk Forening for Hvalsø

Torsdag den 28. februar 2011 på Felix:
Ordinær generalforsamling i Lejre Historiske Forening

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk

Hvalsø: ole.theill@knudsen.mail.dk

Bramsnæs: biva.reimann@mail.dk

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2011. Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.